

دانشکده: علوم انسانی

گروه: زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

بررسی عناصر فرهنگی ، اجتماعی در

دفتر دوم مثنوی معنوی مولوی

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته : زبان و ادبیات فارسی

مؤلف: احداالله طهماسبی گلگلاب

استاد راهنما: دکتر علی محمد پشتدار

استاد مشاور: دکتر فاطمه کوپا

دانشگاه پیام نور

دانشکده: علوم انسانی
گروه: زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه :

بررسی عناصر فرهنگی ، اجتماعی در دفتر دوم مثنوی معنوی مولوی

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

مؤلف:

احدالله طهماسبی گلگلاب

استاد راهنما:

دکتر علی محمد پشندار

استاد مشاور:

دکتر فاطمه کوپا

تقديم به :
همسر و فرزندان عزيزم

•

•

فهرست مطالب

۲.....چکیده

۳.....مقدمه

فصل اول: کلیات

۵.....بیان مسأله و پرسش های تحقیقاتی

۵.....اهداف پژوهشی

۵.....اهمیت و ضرورت پژوهش

فصل دوم: مرور مطالعاتی

۷.....مرور مطالعاتی

فصل سوم: روش تحقیق

۹.....مقدمه

۱۰.....روش تحقیق

۱۰.....جامعه ی پژوهش

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده های پژوهش

۱۲.....مقدمه

۱۲.....عناصر فرهنگی و اجتماعی چیست؟

12.....تعریف مفهوم فرهنگ

۱۲.....جلوه های مختلف فرهنگ

۱۳.....حوزه و گستره فرهنگ

۱۴.....تعاریف و سطوح فرهنگ

۱۶.....سطوح فرهنگ

۱۸.....فرهنگ و ارزش های فرهنگی

۱۹.....زندگی نامه ی مولوی

۱۹.....سال شمار زندگی مولوی

۲۰.....شرح حال جلال الدین مولوی

۲۱.....آثار و تألیفات مولانا

۲۲.....وزن و بحر مثنوی

۲۲	مولانا از زبان دیگران
۲۴	بخش اول - واژگان و اصطلاحات فرهنگی ، هنری و ادبی
۲۴	فرهنگی - آموزشی
۳۲	هنری
۳۳	ابزار و آلات موسیقی
۳۴	الحان موسیقی
۳۶	نمونه هایی از صنایع ادبی
۴۵	موجودات وهمی
۴۶	حیوانات اساطیری و تاریخی (خاص)
۴۷	بت ها و اصنام
۴۸	بخش دوم : برخی واژگان و اصطلاحات عرفانی و
۵۳	بخش سوم : برخی واژگان و اصطلاحات دینی و
۵۳	اقتباسات لفظی و معنایی از قرآن
۸۶	اقتباسات لفظی و معنایی از احادیث
۹۷	برخی اصطلاحات عبادی
۱۰۰	برخی واژگان اخلاقی
۱۰۰	برخی واژگان دیگر دینی ، مذهبی
۱۰۲	مناصب مذهبی
۱۰۴	کتاب مذهبی
۱۰۵	سور قرآنی
۱۰۵	نام های قیامت
۱۰۷	فرشتگان مقرب
۱۰۷	اماکن مذهبی
۱۰۸	بخش چهارم : علوم و هنرهای اسلامی
۱۰۸	علم فقه
۱۱۲	علم فلسفه و منطق و اصطلاحات مربوط
۱۱۵	علوم قرآنی
۱۱۷	بخش پنجم: علوم و دانش های دیگر
۱۱۷	علم کیمیا و واژگان مربوط به آن

۱۱۸	جهات جغرافیایی.
۱۱۸	علم پزشکی و اصطلاحات مربوط به آن
۱۲۵	واژگانی از علوم غربیه و علوم دیگر.
۱۲۷	اسامی کتاب ها
۱۲۷	بخش ششم : واژگان و اصطلاحات اجتماعی
۱۲۷	عقاید و باورهای عامیانه
۱۳۱	برخی تعابیر عامیانه
۱۳۱	مظاهر
۱۳۳	آداب و رسوم مختلف
۱۳۷	پوشیدنی ها
۱۴۰	منسوجات و پارچه ها
۱۴۱	خوردنی ها و نوشیدنی ها
۱۴۵	واژگان مربوط به شراب
۱۴۶	میوه ها
۱۴۸	عطرها و لوازم آرایشی.
۱۵۱	رنگ ها
۱۵۳	ابزار آلات و صنایع
۱۶۲	بازی ها و اصطلاحات مربوط به آن
۱۶۲	اصطلاحات مربوط به بازی چوگان
۱۶۲	اصطلاحات مربوط به بازی شطرنج
۱۶۳	بازی نرد
۱۶۴	طبقات اجتماعی و مشاغل و انساب
۱۷۲	انساب خویشاوندی و
۱۷۵	واژگان مربوط به اعضاء ، حالات و قوای بدن
۱۷۵	برخی واژگان مربوط به اعضاء
۱۷۷	برخی واژگان مربوط به حالات و قوای انسانی
۱۸۱	ضرب المثل ها
۱۸۵	کنایات
۱۹۱	اقوام ، قبایل ، طوایف

۱۹۳.....	ادیان ، مذاهب ، فرق و گروه ها.....
۱۹۸.....	بخش هفتم : واژگان و اصطلاحات سیاسی و اداری.....
۲۰۲.....	بخش هشتم : واژگان و اصطلاحات نظامی.....
۲۰۲.....	ابزارهای جنگی.....
۲۰۴.....	رتبه های لشکری و نمادهای جنگی خاص.....
۲۰۵.....	بخش نهم : واژگان و اصطلاحات نجومی.....
۲۰۵.....	ستارگان و صور فلکی.....
۲۰۷.....	بروج فلکی.....
۲۰۸.....	در حاشیه نجوم و افلاک.....
۲۱۰.....	بخش دهم : اصطلاحات اقتصادی و مقادیر.....
۲۱۰.....	نقود.....
۲۱۱.....	برخی اصطلاحات دیگر اقتصادی.....
۲۱۶.....	اوزان و مقادیر
۲۱۷.....	بخش یازدهم : واژگان مربوط به طبیعت.....
۲۱۷.....	برخی مظاهر و جلوه های طبیعت.....
۲۱۹.....	برخی پدیده ها ، حوادث طبیعی و نزولات جوی.....
۲۲۱.....	ابرها.....
۲۲۱.....	گل ها و گیاهان.....
۲۲۴.....	غلات.....
۲۲۵.....	موسم ، فصل و سال.....
۲۲۶.....	ماه های ایرانی و سریانی.....
۲۲۷.....	سنگ ها ، فلزات و جواهر.....
۲۲۹.....	واژگان مربوط به حیوانات.....
۲۳۷.....	پرنندگان.....
۲۳۹.....	کوه ها.....
۲۴۰.....	رودها.....
۲۴۰.....	دریاها.....
۲۴۰.....	بخش دوازدهم : اعلام و اشخاص.....
۲۴۰.....	شخصیت های دینی و پیامبران.....

۲۴۴		شخصیت های تاریخی
۲۵۱		شخصیت های اسطوره ای
۲۵۱		شخصیت های علمی و ادبی
۲۵۲		کشورها
۲۵۲		شهرها و سرزمین های غیر ایرانی
۲۵۵		بخش سیزدهم : نتیجه گیری
۲۵۵		مضامین دینی و عرفانی
۲۵۵		مضمون حیوانات
۲۵۶		زشتی و زیبارویی در نظر مولانا
۲۵۶		نظر مولانا در باره ی عشق
۲۵۷		در علت آفرینش
۲۵۷		این عالم و آن عالم در نظر مولانا
۲۵۸		از دیدگاه مولانا مرد و نامرد کیست؟
۲۵۸		زن در نگاه مولانا در دفتر دوم مثنوی
۲۵۹		نارسایی لفظ در معنی
۲۵۹		کز همه اعضا دو چشم آمد گزین
۲۵۹		تحلیل بسامدی واژه ی عقل و عشق
۲۵۹		پیشنهادات و سؤالات
۲۶۱		جدول تحلیل آماری واژه ها
۲۶۵		بخش چهاردهم : پیوست ها و الحاقات
۲۶۵		انحرافات و ناهنجاریهای اجتماعی
۲۶۸		فضولات
۲۶۸		شمع و پروانه
۲۶۸		مزه ها
۲۶۹		جاها و مکان های خاص
۲۷۲		فهرست منابع و مآخذ

« من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق »

تشکر و قدردانی :

همه ی سپاس و ستایش مخصوص پروردگاری است که چونان گذشته بر بنده منت نهاد تا بتوانم با فضل و لطفش ، این تحقیق را به سرانجام رسانم. بی شك با گسترش و بسط روزافزون علوم و فنون ، انجام هیچ کار تحقیقاتی، بدون كمك و همكاری دیگران ممكن و میسر نخواهد بود. در انجام این تحقیق خود را مدیون زحمات و كمك های گرامیان بسیاری می دانم که به جاست قدردان محبت های آنان باشم .

- استاد محترم جناب آقای **دکتر علی محمد پشتدار** که راهنمای من در انجام این تحقیق بودند ، و زحمات بسیاری را متقبل شدند علاوه بر این در طول مدت تحصیل نیز از محضر ایشان بهره های علمی و اخلاقی بسیار بردم .
- استاد گرانمایه سرکار خانم **دکتر فاطمه کوپا** که مشاوره ی این پایان نامه را عهده دار بودند و در طول دوره هم از محضرشان کسب فیض بردم .
- استاد گرامی خانم **دکتر نرگس محمدی پدر** که زحمت داور پی پایان نامه را تقبل کردند و با ارائه راهنمایی های ارزنده خویش بنده را یاری نمودند.
- **کارکنان محترم اداری و آموزشی گروه زبان و ادبیات فارسی** به خاطر تمام زحماتی که در طول مدت تحصیل در این مرکز، متحمل شدند.
- دوستان عزیزم آقایان : **حسن رنجبر، مجید همایون و عبدالله زند** ، به جهت محبت های بی دریغ و همکاریشان در طول دوره تحصیل در این مرکز .
- تمامی هم دوره ها و عزیزانی که ذکر نام شان در اینجا مقدور نیست ، به خاطر همکاری ها و كمك های صمیمانه ی ایشان در دوران تحصیل .
- در پایان بر خود لازم می دانم از تمام آنانی که به نوعی بر گردن من حق دارند و من مدیون ایشان هستم ، اعم از **معلمین ، استادان ، صاحبان آثار و پدر و مادر عزیزم** که هر چه دارم از برکت وجود سرشار از محبت آنهاست ، **همسر مهربانم ، خواهر و برادر خوبم** که همواره مشوقم بودند ، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم . از خدای قادر و متعال می خواهم که پاداش خیرشان دهد .

نام خانوادگی دانشجو : طهماسبی گلگلاب

نام : احدالله

عنوان پایان نامه : بررسی عناصر فرهنگی ، اجتماعی در دفتر دوم مثنوی

استاد راهنما : دکتر علی محمد پشتدار

استاد مشاور : دکتر فاطمه کوپا

مقطع تحصیلی : کارشناسی ارشد رشته : زبان و ادبیات فارسی دانشگاه : پیام نور مرکز تهران

دانشکده : ادبیات و علوم انسانی تاریخ فارغ التحصیلی : تعداد صفحه : ۲۷۳

چکیده :

جلال الدین محمد مولوی بلخی فرزند بهاء الدین محمد ، معروف به بهاء ولد و سلطان العلماء از شاعران و عارفان برجسته ی (قرن ۷ ه.ق) است . وی در اصل اهل بلخ بوده و دوران کودکی را در این منطقه گذرانده است . در ظاهر به دلیل حمله ی مغول و نا امن شدن زادگاهش و شاید دلایلی دیگر به همراه پدر و خانواده اش مجبور به سفر و مهاجرت شد ، ابتدا به بغداد و برخی مناطق دیگر عراق رفت و بالاخره در قونیه ی ترکیه متوطن شد . بدین جهت به ملای رومی معروف گشت .

وی در آغاز تحت تربیت و تعلیم پدر و بعد سید برهان الدین محقق ترمذی از شاگردان پدرش قرار گرفت ، و پس از مهارت و کسب علوم مختلف ، به سمت استادی در قونیه رسید . چندی نگذشت که با ظهور شمس تبریزی در آسمان زندگی و ملاقات با این عارف حقیقی ، به شدت تحت تأثیر دم آتشین و جذبه ی محبت و جذبۀ ی شخصیت او قرار گرفت و انقلابی عظیم و تحوّل ی اساسی در سیر حیاتش رخ داد ، به طوری که کرسی استادی و درس و بحث مدرّسی را کنار گذاشت و به تمام دل بستگی ها و علایق دنیوی پشت پا نهاد و مرید و سرسپردۀ ی شمس گردید . در جای جای آثارش از شمس سخن به میان آورده و چون خورشید گم شده به دنبالش می گردد ، و این شیفتگی خود را با صدای هر چه رساتر ، به ویژه در «کلیات شمس» ابراز داشته و به گوش جهانیان رسانیده است .

تحولات عصر و روزگار شاعر و نوع تربیت ، افکار و عقاید ، آداب و رسوم و تمام عناصر پیرامونی و غیر آن ، به نوعی در آثار شاعر و عارف گرانمایه مجال ظهور و بروز پیدا کرده است . به بیان دیگر آثار و اشعار به جا مانده از مولانا می تواند تجلی گاه عناصر اجتماعی و فرهنگی زمانه ی شاعر باشد . بنابر این برای شناخت بهتر و بیشتر مولوی و زمانه اش بررسی این عناصر می تواند راهگشا باشد .

کلید واژه ها : فرهنگ ، اجتماع ، جلال الدین محمد مولوی ، مثنوی معنوی ، دفتر دوم .

مقدمه :

مولوي كتاب ارزشمند مثنوي معنوي رابا عشق شروع كرده و آن را مانند روح در كل مثنوي دمیده است و ضمن جريان و سريان عشق در جاي جاي مثنوي از انواع عشق اعم از مجازي و شهبواني تا عشق هاي مقدس و پاك و الهي عرفاني سخن گفته است و در نهايت در دفتر ششم با يك داستان عاشقانه ي نيمه تمام آن را به پايان نبرده و به اين وسيله با بلندترين فرايد خواسته است بگويد كه : **عشق آغازي دارد ولي پاياني ندارد.**

مثنوي ، مجموعه اي كامل و نمونه اي كوچك از دنياي واقعي و جهان افكار و اعتقادات مولانا است . به دكان عطاري مي ماند كه ، درمان دردهاي روحي و معنوي در آن فراهم آمده است . « چون طبله ي عطار است خاموش و هنرنايي »

به قول خود مولانا :

مثنوي ما دكان وحدت است غير واحد هر چه بيني آن بت است (دفتر ششم)

مولانا چون طبيب دوار ، پير طريقت و مرشدي راه شناس از هر آنچه خدا آفريده ، از پديده هاي طبيعي ، از جلوه هاي متنوع و منشور رنگارنگ عالم خلقت و تمثيلات خيال انگيز و حكاييت ها ي تاريخي ، بنا به ضرورت كمك مي گيرد و در اين سير الي الله از هر كدام وسيله اي براي هدايت و تابلويي براي گم نشدن راه و مسير مي سازد ، و در پيش روي سالك قرار مي دهد ، مي فرمايد :

گر شدی عطشان بحر معنوی فرجه ای کن در جزیره ی مثنوی (دفتر ششم، ب ۶۷)

واز تمام اين ها ، غرضش « دستم بگرفت و پا به پا بُرد » است . هدفش حصول انقلاب و انقطاع الي الله است كه در مخاطب رخ دهد. به تعبير زيباي خودش در دفتر سوم :

از مقامات تبتل تا فنا پايه پايه تا ملاقات خدا (دفتر سوم)

گاه دغدغه ي اين را دارد كه ، مخاطبش سرگرم شود و به غفلت افتد . بنا بر اين توجه و هشدار مي دهد كه مبادا اين ظواهر ، خود دامی براي گرفتاري باشد :

اي برادر قصه چون پيمانه است معني اندر وي بسان دانه است (دفتر دوم)

دانه ي معني بگيرد مرد عقل ننگرد پيمانه را گر گشت نقل (دفتر دوم)

يا در جاي ديگر از دفتر سوم در اين باره از بزرگترين كتاب هدايت و رحمت ، يعني قرآن الهام مي گيرد و مي

گويد :

از خدا مي خواه تا زين نكته ها در نلغزي و رسي تا منتها (دفتر سوم)

زان كه از قرآن بسي گمره شدند زان رسن قومي درون چه شدند (" ")

مر رسن را جرمي نيست اي عنود چون ترا سوداي سر بالا نبود (" ")

فصل اوّل

كَلِمَات

بیان مسأله و پرسشهای تحقیقاتی :

از دیدگاه جامعه‌شناسی ادبیات (نقد جامعه‌شناختی) ادبیات یکی از زمینه‌های بسیار عالی شناخت جوامع انسانی به ویژه در گذشته است . دسترسی به دیوان شاعران و تجزیه و تحلیل آثار ایشان ما را به شناخت فرهنگ و اوضاع و شرایط اجتماعی آن روزگار نزدیک می‌کند . با توجه به این اصل استخراج عناصر فرهنگی اجتماعی ما را در شناخت مولانا و عناصر فکری و اوضاع اجتماعی عصر او توانا خواهد کرد.

تعریف مسأله:

سوالات تحقیق

۱. عناصر فرهنگی و اجتماعی در مثنوی کدامند؟
۲. آیا این عناصر بسامد فراوانی دارند؟
۳. گرایش این عناصر در کدام جهت بیشتر است؟
۴. آیا افکار شخصی مولانا در انتخاب این عناصر مؤثر بوده است؟
۵. آیا حوادث و مسائل سیاسی و اجتماعی آن روزگار در بروز این عناصر در فکر مولانا تأثیر داشته است؟

اهداف پژوهشی :

نمایه‌سازی عناصر فرهنگی و اجتماعی در دفتر دوم مثنوی و استخراج فرهنگی بسامدی از این عناصر .

اهمیت و ضرورت پژوهش :

جهان مولوی را باید در آثارش جستجو کرد . این جهان همچون دنیای واقع، دارای عناصر و نمودهایی است که شناخت هرچه بیشتر آن‌ها به شناخت دقیق‌تر از جهان بینی مولوی و درک درست‌تر از سخنان و اشعار او می‌انجامد.

در باره‌ی مثنوی و افکار مولانا تحقیقات دامنه‌داری انجام گرفته ، محقق در این پژوهش در نظر دارد ضمن بهره‌گیری از پژوهش‌های قبلی به کنکاش در زاویه‌ی جدیدی از زندگی و افکار مولانا بپردازد ، از این بابت پژوهش ما دست اول است.

چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟

- ۱ - هموارسازی مسیر تحقیق پژوهشگران ادبیات ، جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی.
- ۲ - شناخت بیشتر مولانا و تبیین ساختار اندیشگی او.

فصل دوّم

مرور مطالعاتي

مرور مطالعاتي :

كل دفتر دوم مثنوي با نگاه ویژه به عناصر فرهنگي ، اجتماعي مورد کنکاش و بررسی قرار گرفت و در این راستا این عناصر برجسته نمایی و نشانه گذاری گردید. برای رفع اشکالات چاپي و اغلاط احتمالي مقابله هایی صورت گرفت. بنا بر اقتضا به شروح مثنوي و لغت نامه ها و منابع معتبر دیگر که اسامي آن ها در جای خود ذکر گردیده است، مراجعه شد.

فصل سوم

روشن تحقیق

مقدمه :

قبا گر حریر ست وگر پرنیان بناچار خشوش بود در میان (سعدی)

نوشتار و تحقیق پیش رو « برگ سبزی است، تحفه ی درویش » هر چند تلاش های شبانه روزی محقق و نگارنده ی این سطور بر این بوده که سخن به گزاف و یا غیر مستند گفته و آورده نشود ، و هر چه می گوید و می نویسد بر طریق حق و اعتدال باشد ، اما میرهن است که انسان هر چند دقیق و همه جانبه نگر هم که باشد باز امکان خطا و غفلت برایش متصور است . از این رو ست که گفته اند : املاي نانوشته غلط ندارد. لذا « هرکس کتابی تألیف کند ، خود را آماج تیرهای انتقاد ساخته است . » حقیر بر این اساس انتظار شنیدن نظرات ارشادی و انتقادات اصلاحی را دارد . « بهترین دوستان من کسانی هستند که عیوب مرا به من هدیه دهند. »

در این تحقیق مبنای کار و شماره گذاری بیت های دفتر دوم مثنوی (با تعداد ۳۸۲۱بیت) ، بر اساس « شرح مثنوی عبدالباقی گولپینارلی ، ترجمه ی توفیق ه. سبحانی ، انتشارات وزرات فرهنگ و ارشاد اسلامی ، چاپ اول ، زمستان ۱۳۷۱ » خواهد بود .

روش تحقیق :

راهبرد : کتابخانه ای

رویکرد : تحلیل محتوی

روش و ابزار گردآوری اطلاعات :

- ۱ - از مفاهیم فرهنگی ، اجتماعی بکار رفته در دفتر دوم مثنوی یادداشت برداری می شود.
- ۲ - سپس از عناصر فرهنگی و اجتماعی فهرستی به تفکیک موضوع استخراج می شود.
- ۳ - با استفاده از این فهرست به تحلیل محتوا خواهیم پرداخت .

با توجه به موضوع تحقیق که مربوط به یکی از شاهکارهای ادبیات گذشته ی فارسی است ، روش تحقیق ، تحلیلی و تاریخی است و بهترین راه برای موضوعاتی از این قبیل ، راهبرد کتابخانه ای است ؛ بدین جهت در این پژوهش برای جمع آوری اسناد و اطلاعات فیش برداری به عمل آمد.

در این روش در مرحله ی اول ، کل دفتر دوم مثنوی با نگاه ویژه به عناصر فرهنگی و اجتماعی مورد مذاقه و بررسی قرار گرفت . در این راستا عناصر فرهنگی و اجتماعی برجسته نمایی و نشانه گذاری گردید.

برای رفع اشکالات چاپی و اغلاط احتمالی بین چند نسخه ی در دسترس مقابله هایی صورت گرفت . بنا بر اقتضا به شروح مثنوی و لغت نامه ها و منابع و مقالات معتبر مرتبط با موضوع مراجعه شد و در مرحله ی دوم فیش برداری انجام گرفت ؛ سپس فیش ها برحسب موضوع دسته بندی و تفکیک شد؛ در مراحل بعدی مطالب تنظیم گردید و تألیف پایان نامه به فضل و مدد الهی به انجام رسید.

جامعه پژوهش :

هدف اساسی این تحقیق شناسایی و معرفی عناصر فرهنگی و اجتماعی دفتر دوم مثنوی معنوی جلال الدین محمد مولوی است. بنابراین برای تحقق این هدف ، نگارنده ی پژوهش ، دفتر دوم مثنوی را مورد مطالعه و بررسی قرار داده ، همچنین در جریان کار و سیر مطالعات در این زمینه، یادداشت برداری و تحلیل محتوا را با استفاده از منابع معتبر انجام داده است.

فصل چهارم

تجزیه و تحلیل داده ها

۱-۴-۱- مقدمه

۱-۴-۱-۱- عناصر فرهنگی و اجتماعی چیست؟

در يك نگاه كلي مي توان به تمام عوامل و عناصری که در شکل گیری اجتماع ، فرهنگ و تمدن بشري دخالت دارند، عنصر فرهنگی یا اجتماعی گفت . به عبارتی دیگر تمام عناصری که انسان ها با آن ها سر و کار دارند ، در این دایره می گنجد ؛ البته با عیار و غلظت های متفاوت .

در بررسی عناصر فرهنگی ، اجتماعی دفتر دوم مثنوی سعی شده است ، عناصری استخراج و برجسته نمایی شود که در فرهنگ و اجتماع ، نقش پر رنگ تری داشته و می تواند راه کاری راه بردی در شناخت مثنوی معنوی و خداوندگارش باشد. برای تعریف و درک بهتر عناصر فرهنگی ، اجتماعی ابتدا لازم است با دیدگاه های صاحب نظران در این مورد بیشتر آشنا شویم .

۱-۴-۲- تعریف مفهوم فرهنگ :

جوهر واحدی به عنوان فرهنگ وجود دارد که در طول تاریخ ، در حاق همه تعاریف، به صراحت یا تلویح، خودنمایی می کند .

می توان گفت جوهر اصلی فرهنگ ، معنی یا امر معنوی است که در امر مادی تبلور یافته است . از آن جهت که مادی است قابل تجربه همگان است ، و از آن جهت که معنوی است باید تفهم و تفسیر شود.

۱-۴-۳- جلوه های مختلف فرهنگ :

با این نگاه به فرهنگ (امر معنوی متجلی در حوزه امر طبیعی)، فرهنگ را می توان به چند وجه تقسیم نمود :

۱- فرهنگ درونی شده :

جایگاه اصلی معانی ، ذهن افراد است . حیات درونی افراد در عین حال که خاستگاه معانی است، حامل معانی هم می باشد؛ فرهنگ در این حوزه نشو و نما می کند؛ تغییر می یابد و

اما خود ذهن ، محصول فرهنگی است که آموخته می شود و بعد از دوره اکتساب حامل فرهنگ و گاه مولد آن می شود . این وجه فرهنگ را می توان « فرهنگ درونی شده » نامید . اموری چون اعتقاد ، ارزش ها و گرایش ها که به عنوان فرهنگ یا بخشی از آن یاد شده است، حوزه ای از فرهنگ است که جایگاه اصلی آن درون یا امور ذهنی افراد است که در قالب نمادها، همراه با تربیت ، از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود .